

lifini Bâzân'a anlattılar. Bâzân Kısra'nın öldürülmüş olduğuna dair haberin sonucunu beklemeye başladı. Yeni kısra Şireveyh, Bâzân'a yazdığı mektupta babasını niçin öldürdüğünü izah ettikten sonra Hz. Peygamber'e bir şey yapmamasını ve kendisinin emirlerini beklemesini istiyordu. Bâzân bunun üzerine müslüman oldu. Onunla birlikte Ebnâ'larla San'a halkı da müslüman oldular. Esasen o sıralarda Yemen Valisi Bâzân ve Ebnâ, Kur'an-ı Kerim'in (bk. er-Rûm 30/1-5) vuku bulacağını on yıl kadar önce haber verdiği Sâsânîler'in Bizans karşısındaki Ninova mağlûbiyeti yüzünden yerli halk karşısında zor durumda kalmışlardı. Bâzân Hz. Peygamber'in bu davetiyle müslüman olmayı kurtuluş için bir vesile kabul etti ve Sâsânîler'le olan siyasi bağı kopardı.

Bazı rivayetlerde, Bâzân'ın müslüman olduğunu bildirmek üzere Vebr b. Yuhannis ile Firûz ed-Deylemî'yi Hz. Peygamber'e gönderdiği ve konağının bahçesinde, San'a'daki müslümanların ibadet ve öğretimleri için, bugün Câmi-i Kebir olarak bilinen mescidi yaptırdığı zikredilmektedir.

Bâzân'ın vefatı üzerine Hz. Peygamber onun yerine oğlu Şehr'i vali tayin etti. Ancak yerli halkın Ebnâ'ya tepkisi şeklinde başlatılan Yemen'deki irtidat hareketi sırasında Esved el-Ansî Şehr'i öldürdü.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 68-69; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 259-260; V, 533-534; Fesevî, *el-Ma'rîfe ve't-târîh*, III 262; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 957-958, 1040, 1571-1575, 1763; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, Kahire 1285-87, I, 163; İbn Seyyidünâs, *Üyânü'l-eser*, Kahire 1356, II, 262-264; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), I, 337-339, 351, 531-533; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, II, 34-37; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 390-396, 452-453; II, 908; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VII, 61-73; X, 330-333; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 10-12, 18, 66, 69-75; Abidin Sönmez, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, İstanbul 1984, s. 133-136; C. E. Bosworth, "Bâdhân", *Bâdhân*, *El² Suppl.* (Fr.), s. 115.

MUSTAFA FAYDA

BÂZÂR

(bk. PAZAR).

BÂZDÂR

(بازدار)

Selçuklular'da avcı kuşlara bakan ve hükümdarların av işlerini idare eden görevlilere verilen ad

(bk. AV).

BÂZEHR

(bk. PANZEHİR).

BÂZERGÂN

(bk. BEZİRGÂN).

BÂZGEŞT

(بازگشت)

Diliyle kelime-i tevhidi söyleyen sâlikin içinden,
"İlâhî, maksudım sensin,
gayem senin rızânı kazanmaktır!"
demesi anlamına gelen
Nakşibendî tarikatına ait bir terim
(bk. HÂCEGÂN).

BÂZNÂME

(بازنامه)

Avcı kuşların yetiştirilmesi,
hastalıkları ve bunların
tedavi usullerinden bahseden
eserlere verilen genel ad.

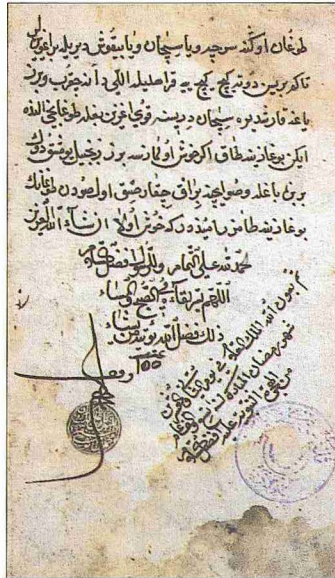
Kelime Farsça bâz (doğan) ve nâmeden (yazılmış şey) meydana gelmiştir. İnsanlık tarihi kadar eski olan avcılık, tarihin akışı içinde gerek geçim kaynağı gerekse bir spor ve eğlence olarak daima insanların ilgisini çekmiş, bu mesleğin ilkelerine dair çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Özellikle bazı hükümdarların dinlenme ve eğlence vesilesi olarak kabul ettikleri av için kullanılan avcı kuşlarına dair yazılan eserler bâznâme adıyla bir tür oluşturmıştır. İslâm devletleriyle İs-

lâmî Türk devletlerinde ise bir savaş sporu olarak kabul edilen avcılığın ayrı bir yeri vardır. Nitekim Arapça'da beyzere denilen bu sporla ilgili olarak "saydnâme", "şikârname" veya "kitâbü'l-beyzere, kitâbü menâfi'i't-tayr, kitâbü'l-büzât ve's-sayd, kitâbü's-sayd ve'l-cârih, kitâbü'l-mesâyid, kitâbü's-sayd ve'z-zebâih", fakat daha çok "bâznâme" adı altında eserler kaleme alınmış, avcılık âdeta bir ilim dalı gibi gelişmiştir (bk. AV; AVCİ).

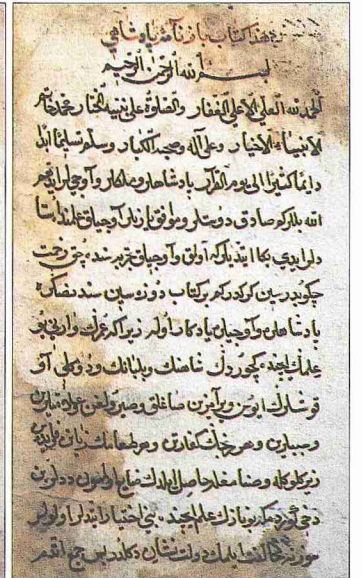
Bâznâmelerde yalnızca avcı kuşlardan bahsedilmez; bu eserler genellikle, başta köpek olmak üzere pars, arslan ve kaplan gibi avcılıkta kullanılan diğer bazı hayvanlardan da söz ettiğinden, bu konuda bazan "parsnâme" adıyla da eserler yazılmıştır (meselâ bk. Nuruosmaniye Ktp., nr. 3686).

Avlanmak için uygun vakitleri, avların şer'i hükümlerini ihtiva eden bâznâmelerde av kuşları da tanıtılmaktadır. Nesir veya nazım olarak yazılabilen bir bâznâmede genellikle avlanmanın tarihçesi, bâzdârlığın şartları, alıcı kuşların türleri ve hangi kuşların hangi av kuşlarını avlamada mâhir oldukları, avcı kuşların hastalıklarının hangi ilaçlarla tedavi edilebileceği, hatta hangi ilâcın kim tarafından terkip edilmiş olduğundan söz edilir.

Rivayete göre ilk bâznâme Cemşid zamanında kaleme alınmıştır. Bu efsanevi İran hükümdarının alıcı kuşları, av köpeklerini ve yırtıcı hayvanları kendi emri ve iradesi doğrultusunda hareket ettirme gücüne sahip olduğuna inanılırdı. İşte Cemşid bu hayvanları terbiye etmek

Bâznâme-i
Pâdişâhî'nin
ilk ve
son sayfası
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
Tıp, nr. 44)

için ilk defa bir bâznâme yazdırmış, sonrakı hükümdarlar da aynı türden eserlerin kaleme alınmasını teşvik etmişlerdir.

Bâznâmelerin en önemlisi ve diğerlerine yüzyıllarca örnek olanı, Sâsânî Hükümdarı Nûşîrevân-ı Âdil adına yazılmış olandır. Bu eser Sâmânîler'den Ebû'l-Fevâris Abdülmelik b. Nûh b. Mansûr tarafından Pehlevî dilinden Farsça'ya tercüme ettirilmiştir. Ebû'l-Buhturî ise yine devrin Sâmânî hükümdarı Abdülmelik için *Cevârihnâme-i Şâhînsâhî* adlı bâznâmeyi kaleme almıştır. Ali b. Mansûr-ı Hâfî'nin *Şikâr-nâme-i İlhanî*'si de bu türün en güzel örneklerindendir. Bu eserde daha önce yazılmış bâznâmelerden de söz edilmiştir. Ebû Tâhir-i Hâtûnî, avcılığa pek meraklı olan Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah adına *Şikâr-nâme* adlı bir eser yazmıştır. Yine sultanın isteği üzerine veziri Nizâmülmülk, ülkesinin ve civar ülkelerin en ünlü avcılarını saraya davet etmiş ve büyük bir bölümü bu sahada herkesin üstat kabul ettiği Ebû'l-Cevârih Ali b. Muhammed en-Nîsâbü'rî'ye ait olan *Şaydnâme-i Melikşâhî*'yi hazırlatmıştır. Sultan Sencer, Hârûnürreşîd ve Halife Mehdî adına da bâznâmeler kaleme alınmıştır.

Türkiye'de ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde bâznâme türünde Türkçe, Arapça ve Farsça olarak kaleme alınmış pek çok eser vardır (İstanbul kütüphanelerindeki bâznâmeler için bk. Rifat Bilge, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Bâznâmeler", *TM*, VII-VIII/2 (1945), s. 169-182).

BİBLİYOGRAFYA :

Bâznâme, İÜ Ktp., TY, nr. 650; *Bâznâme-i Pâdişâhî*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tıp, nr. 44; Ebû Abdullah Hasan b. Hüseyin, *el-Beyzere* (nşr. Muhammed Kürd Ali), Dimaşk 1409/1988; Abdurrahman b. Muhammed el-Beledî, *el-Kâfi fi'l-beyzere* (nşr. İhsan Abbas — Abdülhafız Mansûr), Beyrut 1403/1983; Ali b. Mansûr, *Şikâr-nâme-i İlhanî*, İÜ Ktp., FY, nr. 14; Boğdu b. Kuştemir, *el-Kânûnû'l-vâzih fi mu'âlecatil-cevârih*, Köprülü Ktp., nr. 978; *Kitâbü'l-Manşûrî fi'l-beyzere*, IV (nşr. Abdülhafız Mansûr), *el-Meşriq*, LXII/2, Beyrut 1968, s. 155-213; Karatay, *Arapça Yazmalar*, III, 870-872; a.m.f., *Farsça Yazmalar*, s. 107-108; Sarton, *Introduction*, III/2, s. 1643-1644; Muhammed Kürd Ali, "Kitâbü'l-Beyzere", *MMLAdm.*, XVIII/3-4 (1943), s. 103-107; Rifat Bilge, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Bâznâmeler", *TM*, VII-VIII/2 (1945), s. 169-182; Sâdik Ainevend, "eş-Şayd, târîhu-hû, muştalahâtühü ve kütübüh", *MMLAdm.*, LXIII/3 (1988), s. 454-484; "Bâznâme", *TDEA*, I, 368; Mohammed Tağî Dâneşpazûh, *Bâz-nâma*, *Elr.*, IV, 65-66.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

BECE

(البجة)

Nil nehri ile

Kızıldeniz arasında yaşayan
göçebe Hâmî kabilelere verilen ad.

Kinâ-Kusayr, Atbara ve Eritre-Sudan sınırındaki tepelerin oluşturduğu bir üçgen içinde yaşayan Bece (Beca) kabilelerinin menşeleri kesin olarak bilinmemektedir. İslâm'dan önceki dönemlere ait kitâbelerden, Hâmî dilini konuşan grupların çok eski zamandan beri bu bölgede yaşadıkları anlaşılmaktadır. Bölgenin zengin ve değerli maden yataklarına sahip olması ve Kızıldeniz'e geçmek isteyen kervanlar için bir geçiş bölgesi olması Beceliler'in eski Mısır, Yunan ve Romalılar'la münasebet kurmalarını sağlamıştır. İslâm coğrafyacılarından Ya'kûbî bu bölgede hüküm süren altı Bece krallığından bahseder ve hâkimiyet sahaları hakkında bilgi verir.

Beceliler müslümanlarla ilk defa Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh'in 651'de Nübe'den (Nübye) dönüşü sırasında karşılaştılar. Fakat Abdullah b. Sa'd putperest oldukları için onlara önem vermemiştir. Müslüman Araplar'la Beceliler arasındaki ilk antlaşma, Emevî Halifesi Hişam b. Abdülmelik devrinde (724-743) Ubeydullah b. Habbâb tarafından yapıldı. Bu antlaşmayla Beceliler'in İslâm ülkeleriyle ticarî münasebetleri düzenleniyor ve müslüman halk Beceliler'in çapulculuklarına karşı koruma altına alınıyordu. Beceliler'in ülkesindeki zengin altın, gümüş, bakır ve demir yatakları müslümanların dikkatini çekti. Rebîa ile Cüheyne kabileleri Vâdilallâkî ve Kırt çölünde altın ve zümrüt aramak için Bece topraklarına girdiler ve onlarla kaynaşarak bölgeye yerleştiler. Ortaçağ'da Beceliler'in bilinen iki büyük kolu Hadârib ve Zenâficler'di. Kuzeyde hâkim olan Hadâribler'in İslâmiyet'ten önce Hadramut'tan buraya göç eden bir kabilenin soyundan geldikleri tahmin edilmektedir. Hadârib kabilesi diğerlerine göre daha erken tarihlerde müslüman olmuştur.

Beceliler'in müslümanlarla yaptıkları antlaşmayı ihlâl ederek Yukarı Mısır'da yağma ve çapulculuk yapmaları, müslümanların Bece topraklarına bir sefer düzenlemelerine yol açtı. Halife Me'mûn, Abdullah b. Cehm'i bir orduyla Beceliler'in üzerine gönderdi. Yapılan savaşta Beceliler'in reisi Kenûn b. Abdülazîz mağlûp oldu ve halifenin hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı. 18 Nisan 831'de yapılan antlaşmaya göre Beceliler ülke-

rindeki camilere dokunmayacaklar, müslüman tüccar ve hacılar güvenlik içinde seyahat edebilecek ve âmilî*ler haraç toplamak için bölgeye girebileceklerdi.

Daha sonraki yıllarda Beceliler'in ödemeleri gereken haracı ödememeleri ve maden ocaklarında çalışan müslümanları öldürmeleri, Halife Mutevekkil-Alelah'ı onlara karşı tedbir almaya sevketti. Halife Mutevekkil, Muhammed b. Abdullah el-Kummî'yi onlara karşı sefer yapmakla görevlendirdi. Mısır âmili Anbese b. İshak ed-Dabbî'ye de ona yardımcı olmasını emretti. Beceliler'in ülkesindeki madenlerde çalışan müslümanların ve gönüllülerin de iştirakiyle 20.000 kişilik bir ordu meydana getirildi. Yapılan savaş sonunda müslümanlar Beceliler'i mağlûp ettiler. Reisleri Ali Bâbâ eman diledi ve gecikmiş olan dört yılın haracını da ödedi (241/855-56).

Beceliler birkaç yıl sonra Fustat'a saldırıp yağma ve katliama giriştiler. Bunun üzerine Ebû Abdurrahman el-Ömerî, Rebîa, Cüheyne ve diğer Arap kabilelerinin desteğini sağlayarak Beceliler'e ağır bir darbe indirdi; reislerini öldürüp onları cizye ödemeye mecbur etti (255/868-69). Ömerî'nin ölümünden sonra Hadârib kabilesiyle akrabalık kuran Rebîa kabilesi bütünü bölgeye hâkim oldu. Tarihçi Mes'ûdî 332'de (943-44) Rebîa kabilesi reisi Bîşr b. Mervân b. İshak'ın bütün madenlere sahip olduğunu ve emrinde 3000 Arap ve 30.000 Beceli asker bulunduğunu bildirir.

XIV. yüzyılda altın madeni işletilmez oldu; Kızıldeniz kıyısındaki Ayzâb Limanı da önemini kaybetmekteydi. Bu ekonomik sebepler yüzünden Hadârib kabilesi güneye doğru göç etti. Arap kabilelerinin Nil'in yukarısında yayılması ve 1504'te müslüman Func Sultanlığı'nın kurulması Bece kabilelerinin genel olarak İslâmiyet'i kabulü ile sonuçlandı. Func Sultanlığı Bece'nin bir kolu olan Benî Âmir tarafından da tanındı.

XVI. yüzyılda Bece'nin belli başlı kolları olan Abâbde, Bişârîn, Ummarâr, Hadenduva belirgin bir şekilde kuvvetlendiler. 1517'de Osmanlılar bölgeye hâkim oldular.

XVIII. yüzyılda Ummarâr batıya, Hadenduva ise Kaş'a doğru yayıldı. Kızıldeniz kıyısındaki Sevâkin (Suakin) bölgenin belli başlı limanı oldu ve Bece arazisini geçen çeşitli yollarla Sudan Nili'ne bağlandı. XIX. yüzyılda hâkimiyet Hadârib kabilesine geçti. Bu arada Bece kabilelerini bir araya getirmek için yapı-